

14. Шовкун І. В. Політична реклама як комунікативний процес: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 – політичні інститути та процеси / І. В. Шовкун. – К., 2004. – 20 с.

Надійшла до редколегії 20.01.11

УДК 323.3:378

В. О. Пашков

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СВІТОВА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Описано використання в діяльності вищої школи таких інструментів соціального діалогу як секторальні ради, участь бізнес-спільноти у керуванні ВНЗ, спеціальний освітній податок, обов'язкова участь бізнесу в фінансуванні підготовки професійних кадрів.

Ключові слова: вища школа, соціальний діалог, соціальне партнерство.

Описано использование в деятельности высшей школы таких инструментов социального диалога как секторальные советы, участие бизнес-сообщества в управлении вузами, специальный образовательный налог, обязательное участие бизнеса в финансировании подготовки профессиональных кадров.

Ключевые слова: высшая школа, социальный диалог, социальное партнерство.

We describe the use of high school social dialogue instruments such as sectoral councils, the business community involved in the management of higher education, special education tax, must attend business finance training of professional personnel.

Keywords: high school, social dialogue, social partnership.

Найбільші зміни й тенденції у вищій освіті проявилися протягом останніх 20–30 рр. – це її надзвичайне розширення, її зростаюча інтернаціоналізація, розвиток механізмів нового керування, контролю якості та оцінювання, диференціація організаційної системи, структури та рівнів акредитації, поява нових механізмів та схем фінансування, зростання впливу бізнес-спільнот на систему вищої освіти.

З процесами демократизації та децентралізації нерозривно пов'язана практика соціального діалогу та соціального партнерства. Досить новим для вищої школи напрямком модернізації є розвиток різних форм і методів соціального партнерства між усіма зацікавленими учасниками діяльності у сфері освіти: студентами, викладачами, адміністрацією вузів, роботодавцями, громадськими об'єднаннями, органами влади. Все це зумовлено метою глибшої інтеграції ВНЗ у навколишнє соціально-економічне середовище, надання їхній діяльності більшої динамічності й адаптованості, посилення їх впливу на регіональний розвиток.

Соціальний діалог з економічних і трудових питань, як правило, відбувається на рівні національних органів, до складу яких входять представники держави, соціальних партнерів і громадянського суспільства. Ці органи формують загальні політичні вектори для державної економічної, соціальної політики і політики праці.

Поступовий економічний розвиток у довгостроковій перспективі вимагає наявності в суспільстві «людського капіталу» певної якості, формування якого неможливо без адекватної системи освіти. Формування якісного «людського капіталу» стало основою соціальної і політичної стратегії правлячих еліт про-

мислово розвинутих країн. Широкої академічній громадськості теорія людського капіталу була представлена в 1961 р. у промові президента Американської економічної асоціації Т. Шульца. Вона пропонувалась як засіб визначення економічної ефективності інвестицій в освіту. У наступне десятиліття вона була розвинута і доповнена працями Г. Бекера, Е. Денісона, Б. Вайсброда. Названі дослідження дали економічне обґрунтування урядовим та приватним інвестиціям в освіту. Відтоді по всьому світу вони стали сприйматися не як витрати на споживання, а як інвестиції для гарантування безпеки та добробуту нації в майбутньому [2, с. 43].

При цьому слід мати на увазі, що віддача від інвестицій в сферу освіти стає відчутною лише після тривалого періоду, який досить часто не співпадає з періодом перебування у владі одного і того самого уряду. Промислово розвинуті країни швидко відреагували на зміну ситуації, оголосивши вищу освіту одним з головних політичних пріоритетів. Людський капітал високої якості тут створюється за рахунок системи вищої освіти високої якості. У цих країнах відмічається суттєво зростання питомої ваги молоді, що отримала вищу освіту. В умовах зміцнення взаємозв'язку вищої школи з ринком праці роботодавці прагнуть впливати на якість освіти, освітні стандарти, навчальні програми, визначати напрямки підготовки та кваліфікації. Їх легкий доступ до процесу формування коаліцій у вищій школі зумовлений не тільки тим, що бізнес формує зовнішнє середовище вищої школи, а й значним неофіційним впливом об'єднань підприємців на формування державної політики в усіх без винятку сферах суспільного життя.

Активна позиція бізнес-спільноти вже сьогодні проявляється у багатьох європейських країнах. Так, представники торгово-промислових палат Австрії, Великобританії, Німеччини і Ірландії беруть участь у реформах вищої освіти і в профільних робочих групах Болонського процесу [6, с. 75].

Найбільш помітних результатів у забезпеченні взаємодії освіти і бізнесу добилася, мабуть, Великобританія (наряду з Ірландією). У цій країні щорічно публікується «Заява про вимоги до кваліфікацій вищої освіти», яка розробляється спільно академічною спільнотою, представниками роботодавців і професійних організацій, а також урядовими структурами. У цьому документі максимально враховуються зміни вимог ринку праці. «Заява» слугує орієнтиром для ВНЗ при розробці і реалізації освітніх програм.

У зв'язку з дискусіями навколо проблеми підвищення вимог з боку ринку праці в Шотландії в 2004 р. був опублікований урядовий документ «Вчити працювати». У ньому, зокрема, підкреслюється: якості освіти в першу чергу сприяють зусилля вузів по систематичному розвитку сучасної культури освіти; навчальні плани повинні відображати формування знань та вмінь, а також практичних навичок у відповідності з очікуваннями роботодавців та інших зацікавлених сторін.

У цілому британські компанії задоволені якістю університетської освіти в країні. Однак уряд Великобританії не поспішає пишатися досягнутими результатами. Він вважає, що в суспільстві, що ґрунтується на знаннях, економічна конкурентоспроможність і підвищення рівня життя залежать від ефективної взаємодії і розділення функцій з розвитку знання між бізнесом і вищою освітою. Вища школа в сучасних умовах повинна вибудовувати свою діяльність в інтересах розвитку економіки. У цьому зв'язку реалізується цілий комплекс заходів, що направлені на подолання існуючих невідповідностей між реальними кадровими потребами галузей національної економіки і підготовкою в університетах з багатьох напрямків, на зближення діяльності бізнесу і університетів у сфері інновацій [4, с. 324].

Для покращення діалогу бізнесу і академічної спільноти в 2001 р. були створені секторальні ради (Sector Skills Councils), які формують і визначають вимоги до професійної підготовки у відповідності з реальними потребами різних секторів економіки. До обов'язків рад також входить вплив на систему підготовки через певні механізми з метою найбільш повної реалізації цих вимог.

Незважаючи на те, що бізнесу важко вивести з розробки проведення компаніями тиці як освітні органи роботи секторальні і шляхи попиту і використання для ефективного професійного тодавців, з іншими паресами конкретних регіонах шкільних вмінь, кваліфікації р. Агентство Загалом 1) формування оцінки ефективності проєкту підготовки 2) пошуку нової відповідності, регіонів 3) завершення товки, педогогія в інфраструктурі Урядові професійним стосовно тників в освіті Ситуація кваліфікації гнучкістю, що вимагає чітких місць у вивченні калаврів» Foundatіоні спільноті заповнювати роботу вчають університетів сприятиме долі в 2004 р. П. школі лена, с. Форми вкою

Незважаючи на те, що до складу ради, як правило, входять представники великого бізнесу, уряд вважає за необхідне виділяти кожній раді щорічне фінансування в розмірі 1 млн. ф. ст. Секторальні ради є механізмом участі роботодавців у розробці навчальних планів і в забезпеченні вузів профільними місцями для проведення виробничих практик, розвитку взаємного обміну персоналом між компаніями і університетами. Секторальні ради є політичною новацією у практиці як освітньої політики, так і політики зайнятості. Вони задумані як впливові органи роботодавців, що спеціалізуються на окремих секторах економіки. Члени секторальних рад добре розбираються у питаннях, що стосуються перспектив і шляхів розвитку відповідних галузей економіки, впливу на них факторів попиту і пропозиції на професійні знання і вміння, а також їх ефективного використання. Важливе завдання цих рад – сприяти отриманню молоддю необхідної для ефективної зайнятості підготовки, а також підвищенню кваліфікації і професійних вмінь робітників. Ради співробітничать з широким колом роботодавців, з профспілками, професійними організаціями, урядовими органами та іншими партнерами у питанні підвищення професійних знань і вмінь в інтересах конкретних секторів економіки. Вони також організують збір заявок по регіонах щодо потреб у робочій силі із специфікацією кваліфікацій і професійних вмінь. Координація всієї роботи зі складання загальної картини потреб у кваліфікаціях і з аналізу вимог підготовки в країні покладена на створене в 2002 р. Агентство з розвитку секторальних професійних знань та вмінь.

Загалом діяльність секторальних рад і Агентства спрямована на:

- 1) формування стратегії розвитку окремих секторів економіки на основі оцінки ефективності взаємозв'язку «секторальна економічна активність – кадрові пропозиції державного сектору» і впливаючих потреб у структурі і якості підготовки кадрів;
- 2) пошук шляхів вирішення завдань вузів по досягненню якісної і кількісної відповідності підготовки спеціалістів реальним потребам секторів економіки, регіонів, субрегіонів;
- 3) заохочення роботодавців до ускладнення контрактів з вузами щодо підготовки, перепідготовки своїх робітників, підвищення їх кваліфікації; інвестування в інфраструктуру університетів

Уряд прикладає серйозні зусилля для досягнення взаєморозуміння з професійними організаціями у сфері медицини, інженерної справи і архітектури стосовно необхідності на систематичній основі формувати свої вимоги до робітників відповідної кваліфікації і якості їх підготовки [5, с. 116].

Ситуація на ринку праці викликала необхідність подальшого реформування кваліфікаційної структури для вищої освіти Великобританії для підвищення її гнучкості і швидкості реагування на потреби роботодавців. Прогнози показують, що у середньостроковій перспективі 80% створених у країні нових робочих місць можуть бути зайняті професіоналами найвищої кваліфікації. Ось чому в національну структуру кваліфікацій поряд з вже існуючими століття «бакалавр» і «магістр» у 2001 р. включена нова університетська кваліфікація – Foundation degree – зі строком підготовки 2 роки. Ця кваліфікація розроблялася спільними зусиллями роботодавців і вузів. Можливо, остання обставина стала запорукою її успіху. Нова кваліфікація отримала широку популярність як серед роботодавців, так і серед студентів. Зараз за цією навчальною програмою навчаються понад 70 тис. студентів. Уряд вважає, що введення досить нетривалих університетських програм, які ведуть до отримання нової кваліфікації, буде сприяти вирішенню й іншого національного завдання – підвищення показника долі вступників у вузи до рівня 50% чисельності випускників середніх шкіл. У 2004 р. цей показник дорівнював менш як 44%.

По-іншому використовуються елементи соціального партнерства у вищій школі Франції. Характерною рисою вищої освіти Франції є законодавчо закріплена, обов'язкова участь бізнесу в фінансуванні підготовки професійних кадрів. Формою такої участі став спеціальний освітній податок, що сплачується за ставкою 0,5% з загального фонду заробітної плати підприємств. Ставка податку –

єдина для всіх підприємств незалежно від їх розміру. Освітній податок подходить до державного бюджету і регіональних центрів професійної підготовки (квота у 40%), а також безпосередньо в навчальних закладах, які проводять навчання спеціалістів для підприємств (ліцеї, університети, вищі школи) (60%) [1, с. 87]. Цікавий приклад у цьому надає нам Гонконг, де всі податки від грального бізнесу зараховуються в урядовий університетський фонд розвитку. Подібна практика, на нашу думку, може бути успішно використана і в Україні.

Ще одним елементом практики соціального партнерства у вищій школі став принцип участі бізнес-спільноти у керуванні ВНЗ. Цей принцип був запроваджений Законом Саварі (на ім'я тогочасного французького міністра освіти) про вищу освіту (12.01.1984). Цей закон продовжує розвиток полідисциплінарності, автономії, відбувається уведення власників підприємств до адміністративних рад факультетів і, як результат, посилення впливу власників підприємств на професійну підготовку.

Випадково чи ні, але принцип участі, закладений у законі 1984 р., став відлунням іншої ідеї, генерованої де Голлем ще у кінці 1940-х рр., яка також мала назву політики участі. Відмовляючись від лібералізму і комунізму як шляхів розвитку суспільства, де Голль у 1948 р. висунув ідею асоціації праці і капіталу, яка привела б до більш справедливого перерозподілу результатів праці. Ця ідея передбачала також участь робітників в управлінні підприємствами, а роботодавців – в управлінні закладами соціальної сфери [8, с. 21].

У сфері вищої освіти соціальний діалог може відбуватися як на національному рівні, так і на нижчих – регіональних та рівні ВНЗ. Світова практика дозволяє структурувати участь та вплив бізнесу на вищу освіту за такими напрямками: 1) визначення разом з урядом цілей і завдань політики у сфері вищої освіти (Японія, Південна Корея); 2) якісна та кількісна оцінка потреб у кваліфікаціях і підготовці (Фінляндія, Португалія); 3) розвиток національної структури і стандартів кваліфікацій (Нідерланди, Велика Британія, Австралія); 4) надання консультативної допомоги з питань змісту й організації курсів підготовки (Німеччина, Фінляндія); 5) участь у екзаменаційних і сертифікаційних процесах (Данія, Греція, Ірландія) [6, с. 18].

Деяко специфічну роль бізнес-спільнота у розвитку вищої школи відіграє в США. У цій країні ВНЗ самостійно формують зміст навчальних програм, оцінюють якість своєї роботи. Бізнес-спільнота, в основному, займається лобюванням в урядових кулуарах різних державних програм з окремих напрямків підготовки. Якщо, скажімо, корпорація-виробник електроніки США зацікавлена в підготовці кадрів найвищої кваліфікації, то вона насамперед вимагатиме від уряду й конгресу розгортання відповідних державних програм. Одночасно вона почне взаємодіяти з провідними університетами, заохочуючи їх проводити дослідження в потрібному напрямку. Натомість держава надає вагомі пільги спонсорам, спонукаючи їх додатково, зокрема, підтримувати систему підготовки висококваліфікованих кадрів потрібного напрямку. На жаль, така схема поки що непридатна для України. Проблема здебільшого полягає в тому, що громадянське суспільство в нас ще не сформувалося. Відповідно, немає й достатньо розгалуженої інфраструктури суспільно-політичних зв'язків між бізнес-спільнотою і вищою школою. Практично це означає, що держава зобов'язана брати значно активнішу участь у розбудові системи підготовки наукової еліти.

Інший приклад втілення ідей соціального партнерства у вищій освіті на початку XXI ст. подають країни Північної Європи, де існуюча у межах соціально-економічних відносин система соціального партнерства почала проникати у суміжні сфери. У цих країнах ідеї партнерства проявилися передусім не в управлінні вищою освітою, а в її фінансуванні. Нові договірні схеми у вищій освіті з'явилися тут внаслідок усвідомлення політичними та діловими колами скандинавських країн того, що для підвищення ефективності діяльності вищої школи потрібно збільшити вільний простір для керівництва ВНЗ та зменшити вплив державного адміністрування. У цьому випадку держава свідомо зменшує об'єми політичного втручання у функціонування ВНЗ, розглядаючи їх як парт-

ів і покладаючись на договірну основу. Другою причиною появи цих схем експерти також називають бажання уряду підвищити ефективність витрачання бюджетних асигнувань на вищу освіту. Таким чином, через договірну систему відносин суспільство посилило відповідальність ВНЗ, не порушивши університетської автономії. ВНЗ отримали можливість самостійно визначати шляхи досягнення поставлених цілей, але досить сильно обмежені в їх постановці. Ці угоди можуть приймати різні форми, однак загальна тенденція зводиться до збільшення розуміння договору як чисто формальної, зафіксованої письмово економічної угоди, яка визначає відносини між двома сторонами з точки зору завдань, процедур та результатів. Ці угоди часто мають кількісний характер, у яких жорстко обговорюються такі показники, як чисельність випускників, здавання екзаменів й отриманих залікових одиниць, особлива увага приділяється ефективності. Останнім часом, щоб посилити якісний бік договорів, до них включають такі показники, як якість та кількість наукової продукції, чисельність іноземних студентів та розвиток НДДКР [3, с. 95].

У Данії фінансова незалежність ВНЗ стала зміцнюватися у 1990-ті рр. В цій країні був змінений порядок фінансування вищої школи: від постатейного фінансування ВНЗ перейшли до єдиних грантів, і нова система була орієнтована, скоріше, на результати, ніж на вкладення. Укладання перших двосторонніх «договорів про розвиток» було розпочато у 2000 р. Університети ведуть переговори щодо цих договорів з міністерством, яке визначає їх завдання в області викладання та досліджень. Формально укладання договорів має добровільний характер, але всі ВНЗ забажали взяти участь у цьому починанні. Основою переговорів слугують пропозиції ВНЗ по цілях і завданнях. Між договорами й фінансуванням не існує прямого зв'язку, однак це не означає, що договори не мають ніяких наслідків для фінансування. Договірну систему слід розглядати як частину загальної системи регулювання й фінансування. Зокрема, у ході реалізації договорів була поширена у практику система чотирирічних університетських бюджетів, що розраховуються за стабільними формулами. У Данії договори можна вважати, скоріше, засобом досягнення консенсусу між сторонами, а переговори між міністерством та ВНЗ сприяють тому, щоб були враховані інтереси обох сторін.

У Швеції новий Закон про вищу освіту та Королівський указ про вищу освіту, прийняті в 1993 р., зменшили урядове втручання й призвели до децентралізації процесів прийняття рішень у сфері вищої освіти. У ході реформи уряд, визначивши деякі цілі й напрямки, переважно фінансового характеру, надавав ВНЗ можливість самостійно приймати рішення про орієнтацію освітніх програм. Була створена нова система фінансування, заснована на освітніх завданнях, що визначаються у ході переговорів між міністерством та окремими ВНЗ. За результатами переговорів укладаються договори, в яких у загальному вигляді обговорені цілі та завдання ВНЗ на наступні три роки. Договори визначають такі показники для ВНЗ: 1) число залікових одиниць, які ВНЗ зобов'язаний забезпечити; 2) загальну чисельність «еквівалентно-денних» студентів; 3) області навчання, в яких чисельність студентів буде рости чи зменшуватися; 4) напрямки підготовки, на яких необхідно буде збільшити долю чоловіків або жінок; 5) необхідність підготовки й надання щорічного звіту й перегляду договору в контексті його результатів; 6) спеціальні завдання. У Швеції договірні відносини між ВНЗ й міністерством ставлять фінансування в пряму залежність від виконання договірних зобов'язань [3, с. 93].

У Фінляндії договірна система була уведена у практику відносин держави та системи освіти у 1998 р. Міністерство оговорює з кожним ВНЗ його цілі та завдання й необхідні для цього фонди на трирічний період. Фонди надаються без постатейного розподілу, й ВНЗ розподіляє кошти самостійно. Звітність та системи оцінки є важливими елементами у договірних відносинах. Щорічно ВНЗ надають у міністерство звіт про свої досягнення, а статистичні данні – в державну базу даних. Договори вважаються найбільш важливими механізмами зв'язку між урядом та ВНЗ у процесі розстановки пріоритетів на наступні 3–4 роки. У Фінляндії, як і у

Швеції, також існує пряма залежність між фінансуванням та виконанням договірних зобов'язань. Крім того, договір дозволяє покласти на ВНЗ відповідальність за виконання оговорених цілей.

Таким чином, договірні відносини у вищій освіті, як засвідчує приклад Скандинавських країн, сприяють укріпленню традиційно близьких відносин між державою та вузами, і вже зумовили значні зміни в парадигмах вищої освіти. Важливими елементами підготовки договорів є переговори й консенсус, що сприяють взаємній довірі.

З довгострокової точки зору договори можуть стати механізмом, який дозволить зменшити адміністративний та економічний тягар утримання декількох систем оцінки та звітності. Ще однією перевагою є тривалий строк дії договору, завдяки чому ВНЗ отримують можливість мислити стратегічно, маючи певний гарантований дохід.

Бібліографічні посилання

1. Алферов Ю.С. Источники и механизмы финансирования образования за рубежом / Ю. С. Алферов // Педагогика. – 2000. – № 8. – С. 85–94.
2. Волков О. І. Економіка та організація інноваційної діяльності [Підручник] / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 662 с.
3. Животовская И. Г. Контрактные отношения в сфере высшего образования: опыт Скандинавских стран (обзор) / И. Г. Животовская // Экономика образования. – 2005. – № 2. – С. 93–105.
4. Левченко Т. І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція / Т. І. Левченко. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 656 с.
5. Локшина О. І. Стратегія модернізації освіти молоді у Великій Британії / О. І. Локшина // Психологія і педагогіка. – 2004. – № 5. – С. 113–119.
6. Лукичев Г. А. В поисках эффективного взаимодействия высшего образования и работодателей / Г. А. Лукичев // Экономика образования. – 2005. – № 4. – С. 5–21.
7. Сарасон С. Політичне провідництво і можливі невдачі в реформуванні / Сеймур Сарасон. – Пер. з англ. – Львів : Літопис, 2004. – 176 с.
8. Силкина Н. В. Тенденции развития и проблемы реформирования высшего образования / Н. В. Силкина, Р. С. Силкин // Экономика образования. – 2006. – № 2. – С. 18–24.

Надійшла до редколегії 24.01.11

УДК 32.019.51

В. І. Пащенко, В. Ю. Кравченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ШОК В ПОЛІТИЦІ ЯК ПЕРЕДУМОВА РАДИКАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Проаналізовано специфіку використання шокових технологій в політиці, як засобу досягнення швидких і радикальних політичних змін в умовах дезорганізації суспільства.

Ключові слова: шок, постшокова політика, дезорганізація.

Проанализирована специфика использования шоковых технологий в политике, как средства достижения быстрых и радикальных политических изменений в условиях дезорганизации общества.

Ключевые слова: шок, постшоковая политика, дезорганизация.

© Пащенко В. І., Кравченко В. Ю., 2011